

Hoofdstuk 8 Cultuur van het moderne

---

abstracte kunst Kunst waarin het afbeelden of verbeelden van natuurlijk waarneembare voorstellingen geen rol speelt. Vormen, kleuren en lijnen spelen een zelfstandige rol. Ook wel: non-figuratieve kunst.

assemblage Werk dat naast verf bestaat uit allerlei andere materialen die op of aan het platte vlak zijn bevestigd.

atonaal Het ontbreken van een tooncentrum, niet in een bepaalde toonsoort gecomponeerd.

attractiemontage In de montage van een film toevoegen van beelden die niets te maken hebben met het vorige beeld, maar het toch betekenis geven.

Ausdruckstanz Duitse expressionistische dans waarin academische regels worden genegeerd en pantomime geïntegreerd om te komen tot een grotere uitdrukingskracht. Choreografen: o.a. Mary Wigman en Kurt Jooss.

avant-garde Letterlijk: voorhoede. Aanduiding voor een kunstgroepering die experimenteert met vernieuwing en zich verzet tegen de geldende maatschappelijke en culturele orde. Belangrijke voorbeelden: dada en futurisme.

Bauhaus Kunstopleiding gesticht in 1919 te Weimar (Duitsland) met nadruk op toegepaste kunsten en industriële vormgeving. Door het politieke klimaat in Duitsland, houdt het Bauhaus in 1932 op te bestaan.

biomechanica Door Vsevolod Meyerhold ontwikkelde training voor toneelspelers om het menselijk lichaam op mechanische wijze — als een machine — te kunnen inzetten op het toneel.

blues Een van de oudste vormen van zwarte Amerikaanse muziek, ontstaan tegen het einde

van de negentiende eeuw. De blues kent vaste regels, zoals het (twaalfmatig) akkoordenschema, het vaak slepende tempo, drieregelige coupletten en een droevige inhoud.

cakewalk Rond de eeuwwisseling ontstane dans onder zwarte Amerikanen, een spottende imitatie op het dansen van de blanken. Snelle en wild uitgevoerde dans in tweedelige maat.

CIAM Congrès Internationaux d'Architecture Moderne. Internationale organisatie die richtlijnen opstelt voor vernieuwing in de architectuur. In Nederland ook wel het Nieuwe Bouwen.

collage Benaming voor kunstwerken waarbij knipsels, afval, foto's en dergelijke op een ondergrond worden geplakt, al dan niet in combinatie met een schildering of tekening. Kunstenaars: o.a. Pablo Picasso, Juan Gris.

constructivisme Kunststroming met accent op (experimenteel) materiaalonderzoek en constructie. Abstracte, veelal ruimtelijke kunst en ontwerpen voor toegepaste kunst.

constructivistisch theater Theatervorm ontwikkeld door o.a. Meyerhold na de Russische Revolutie. Nadruk op niet-naturalistisch spel en industrieel ogende decors.

dada Internationale artistieke beweging actief tussen 1915 en 1926 op het gebied van literatuur, beeldende kunst, muziek en theater. Benadruken van toeval, spontaniteit, absurditeit.

entartete Kunst Benaming in nazi-Duitsland (1933-1945) voor ongewenste ('ontaarde') kunst.

episch theater Theatervorm ontwikkeld door Brecht met een duidelijke politiek-maatschappelijke achtergrond. Spreekt eerder het verstand dan het gevoel van de toeschouwer aan. Sterk verbonden met Brecht.

expressionisme Algemene benaming voor kunst waarbij sterk de nadruk ligt op uitdrukking geven aan gevoel. In de beeldende kunst is er een neiging tot abstractie. In de muziek ontwikkelt men de atonale muziek. In het theater wordt de term gebruikt voor stukken die de toeschouwer meeslepen met vaak sociaal bewogen emoties. Expressionistische films gebruiken onrealistische decors, alsof de personages door een expressionistisch schilderij lopen. In de dans zijn twee vormen te onderscheiden: één die de nadruk legt op de hartstochten van het individu; de ander die de nadruk legt op het streven van het individu om zijn hartstochten te beheersen ten gunste van bepaalde idealen.

fonograaf Toestel om geluiden op te nemen met behulp van een wasrol.

functionalisme Denkwijze in de twintigste-eeuwse architectuur en vormgeving waarbij de functie van een object, bouwonderdeel of gebouw als uitgangspunt wordt genomen voor de vormgeving.

futurisme Italiaanse artistieke beweging rond de Eerste Wereldoorlog. Poging om literatuur, muziek, theater en beeldende kunst te laten aansluiten bij een snel veranderende dynamische samenleving waarin industrie, machine en oorlog een belangrijke rol spelen.

gospel Letterlijk: evangelie. Religieus lied van de protestante zwarte Amerikaanse bevolking waarin het evangelie wordt bezongen. Meestal blijmoedig van karakter met afwisseling van solo- en koorzang.

Grahamdans Inmiddels traditionele moderne danstechniek, ontwikkeld door Martha Graham voor haar expressionistische en dramatische dans, gebaseerd op de tegenstelling *contraction-release*.

hoorspel Gesproken 'toneelstuk' dat op de radio wordt uitgezonden, vaak in de vorm van een serie. Speciale geluidseffecten verhogen de spanning.

jazz Muziekstijl, vanaf ongeveer 1900 ontwikkeld door de zwarte bevolking van de Verenigde Staten. Jazz bevat resten van West-Afrikaanse muziek, vooral ritmes, gecombineerd met westerse elementen.

kubisme Stroming in de beeldende kunst, ontwikkeld door Picasso en Braque, waarin vormen in de natuur teruggevoerd worden tot geometrische basisvormen. Kenmerkend is de combinatie van verschillende gezichtspunten, waardoor het werk een veelheid van fragmenten of facetten laat zien.

lijsttoneel Naam voor het traditionele theaterspel waarbij een duidelijke scheiding bestaat tussen het publiek in de zaal en de spelers op het toneel. Deze scheiding wordt gesymboliseerd door het doek en de lijst.

modern dance Verzamelnaam van danstechnieken gebaseerd op de Grahamdans, waarbij de regels van het klassieke ballet niet meer gelden.

montage Het verbinden van losse elementen tot een nieuw geheel. In de filmwereld: het aan elkaar plakken van de losse opnamen (*shots*) tot een doorlopend geheel. In meer algemene zin is montage een begrip voor beeldende kunst, theater en muziek, waarbij losse fragmenten op een niet voor de hand liggende manier worden gecombineerd. Zie: ready made, collage, assemblage en postmodernisme.

music-hall Variété-theater met komische acts, pantomime en cabaretseke zangnummers die elkaar snel afwisselen (vandaar 'gevarieerd theater').

het Nieuwe Bouwen Benaming die in Nederland tussen 1925 en 1940 gebruikt wordt voor moderne architectuur beïnvloed door Bauhaus en CIAM, met een belangrijke rol voor glas, staal en beton.

ragtime Gecomponeerde pianomuziek met in het ritme verrassende en afwijkende accenten. 'Ragged time' betekent 'verscheurde maat'.

ready made Letterlijk: kant-en-klaar. Begrip in de beeldende kunst waarbij alledaagse voorwerpen tot kunst verheven worden. Beroemd voorbeeld is het 'urinoir' (1917) van Marcel Duchamp.

spiritual Geestelijk lied van de zwarte Amerikaanse bevolking. Ontstaan in de negentiende eeuw op de plantages waar de zwarten als slaven werkten en beïnvloed door de psalmen van de blanke bevolking. In vergelijking met de gospels: ernstiger van toon en inhoud.

Stanislavski-methode Methode, ontwikkeld door Konstantin Stanislavski, die acteurs stimuleert zich volledig te vereenzelvigen met hun rol. Ook bekend als The Method.

de Stijl Groepering Nederlandse kunstenaars rond het tijdschrift 'De Stijl'. Uitgaande van strenge vormgeving formuleerde De Stijl uitgangspunten voor beeldende kunst, architectuur en toegepaste vormgeving.

stomme film Film zonder direct opgenomen geluid. De eerste films werden bij vertoning vaak begeleid door livemuziek of een verteller.

suprematisme Schilderstijl ontwikkeld door de Russische kunstenaar Malevich. Volledig abstracte kunst met geometrische figuren als vormelementen. Doel: opwekken van pure — niet aan de werkelijkheid gekoppelde — gevoelens.

surrealisme Beweging in beeldende kunst, literatuur en film ontstaan in 1925. Het surrealisme roept op tot het verbeelden en uitbeelden van een hogere realiteit achter de uiterlijke verschijningsvorm, met veel belangstelling voor dromen, visioenen en erotische fantasieën. Filmmakers gebruiken seksuele verlangens en extase, geweld, godslastering en bizarre humor om bij de toeschouwer ongekende gevoelens op te wekken. In de literatuur wil men Westerse maatschappij veranderen, vooral door poëzie.

swing Jazzvorm die zeer populair is van 1930 tot 1950. Swing is dansmuziek die wordt uitge-

voerd door grote orkesten (bigbands), eventueel aangevuld met een zanger of zangeres.

trompe l'oeil Het zo nabootsen van voorwerpen op schilderijen dat de beschouwer de illusie krijgt dat wat hij/zij ziet 'echt' is. Letterlijk: 'vergissing van het oog'.

twaalftoonssysteem Een compositietechniek die uitgaat van een toonreeks, opgebouwd uit de twaalf chromatische tonen binnen het octaaf, waarbij alle tonen gelijkwaardig zijn. Componist: Arnold Schönberg.

western Een van de oudste — van oorsprong Amerikaanse — filmgenres. Conflictsituaties, geplaatst in de periode dat Amerikaanse pioniers naar het westen trekken, worden uitgevochten in actiescènes.

Hoofdstuk 9 Massacultuur

abstract expressionisme Amerikaanse stroming in de beeldende kunst die opkomt vanaf 1946. Kenmerkend zijn expressiviteit, improvisatie en grote formaten. Kunstenaars: o.a. Jackson Pollock, Mark Rothko.

backbeat Ritme met accenten op de tweede en vierde tel van de vierkwartsmaat. Vormt de basis van veel nummers in de popmuziek.

beatmuziek Britse rock-'n-roll-variant die ontstaat rond 1963. Mix van rock-'n-roll, rhythm-and-blues en soul. Artiesten: o.a. The Beatles.

bebop Rauwe, snelle jazzstijl met veel improvisatie, meestal uitgevoerd in een kleine bezetting van drums, bas, piano, saxofoon en trompet. Artiesten: o.a. Charlie Parker.

blockparty Spontaan straatfeest met muziek en dans, populair tijdens de opkomst van de hiphopcultuur in de Verenigde Staten rond 1976.

Bollywood Bijnaam van een van de grootste film-industrieën ter wereld gesitueerd rond de stad Mumbai (voorheen Bombay) in India.

breaks Instrumentale tussendelen van een popnummer. Breaks van bestaande platen vormen vaak de basis voor hiphopmuziek.

cliffhanger Spannende scène in tv-serie die abrupt wordt onderbroken, waardoor de kijkers de verdere ontwikkelingen — na het reclameblok of in de volgende aflevering — ook willen bekijken.

conceptalbum Popplaat waarbij de nummers met elkaar verbonden zijn door een overkoepelend thema of verhaal.

conceptuele kunst Kunst waarbij niet de esthetiek of de vorm, maar het idee of het artistieke